

Castanyes i rodells

L'explotació forestal del castanyer al Montseny i les Guilleries

Treballs

Roger Zamorano

Universitat de Barcelona

D'entre la gran quantitat d'espècies arbòries que trobem al Montseny una de les més característiques és, sens dubte, el castanyer. Procedent de l'Àsia Menor, la presència del castanyer es pot resseguir per tota la Mediterrània, des de Catalunya fins a Grècia, passant per França, Còrsega o Itàlia. Des de segles, al voltant del castanyer i de la seva explotació s'han anat configurant un seguit d'usos i costums, d'oficis forestals i tradicions alimentàries que en bona part s'han perdut, però que fins fa pocs anys eren ben presents en la cultura dels pobles mediterranis.

El castanyer no és un arbre gaire abundant a Catalunya. Al sud el podem trobar a la serralada de Prades; a la Catalunya Nord, a la contrada del Vallespir, i també

se'n troba al Montnegre i a les Alberes, però és a la zona del Montseny i les Guilleries on el castanyer és més extens. Són precisament les comarques que envolten el Montseny –la Selva, Osona i el Vallès Oriental– les més adients al seu cultiu, ja que a més d'estar orientades cap a l'est, tenen un clima humit amb hiverns freds, però amb temperatures que no són extremament baixes.

La distribució del castanyer al Montseny respon a unes determinades condicions climatològiques i geològiques, ja que aquests arbres no accepten els terrenys calcaris i prefereixen els sòls silicis. Normalment se sol trobar agrupacions de castanyer entre 500 i 1.000 metres d'altitud i, segons el geògraf Martí Boada, el 1995 eren unes 1.700 les hectàrees

L'exploració dels recursos del bosc per part de l'home ha condicionat en gran mesura la diferent caracterització de la massa forestal del Montseny. A la fotografia, als afores d'Arbúcies, es pot observar perfectament com la meitat dreta de la muntanya, la vessant obaga, està dedicada al castanyer, mentre que a la meitat esquerra trobem alzinars. (Fotografia: R. Zamorano)

de castanyer existents al massís del Montseny¹. Per la seva predisposició a la humitat i a la frescor, se solen plantar a les obagues dels contraforts, en oposició a l'alzinar de solana. Per aquestes condicions la màxima abundància de castanyers al Montseny es troba als termes municipals d'Arbúcies, Viladrau i Espinelves, on els terrenys són de composició granítica i la pluviositat és més abundant. També al municipi de Montseny hi ha una concentració important de castanyers.

Tot i no ser un arbre autòcton de la contrada, la presència del castanyer al Montseny és ben antiga; Pau Vila situa en temps dels romans la introducció del castanyer a les nostres terres. Al Montseny sempre ha existit una forta vinculació entre el castanyer i l'home, i és que el castanyer és un arbre extraordinari pel que

fa al seu rendiment. Se n'aprofita quasi tot, començant pel fruit, la castanya; la fusta, per a múltiples usos; l'escorça, per a fer tints i, fins i tot, s'usa en jardineria el podrit o *terra de castanyer*, material que s'extreu dels forats dels castanyers més vells, ja que l'elevat nombre de nutrients que conté el converteix en un adob natural ideal.

De fet, es distingeix entre tres classes de boscos de castanyer segons el tipus d'exploració silvícola a la qual estan destinats. En primer lloc trobem les castanyedes, formades per grans castanyers; són arbres que no han estat podats, però sí que s'han empeltat de joves perquè puguin donar fruits. En segon terme tenim els castanyers que es tallen en cicles d'entre setze i vint anys; reben el nom de *perxes* i el bosc on es cultiven, s'anomena *perxada*. La producció que donen

aquestes explotacions forestals es destina a fusta o bé a cairats, i antigament era molt utilitzada per fer les dogues de les bótes. Finalment tenim un tercer tipus d'exploració del castanyer, la baga. S'anomena així el bosc format pels rebrots petits del castanyer un cop associat l'arbre. Els tanyes que donen aquestes plantacions es tallen cada tres o quatre anys i anaven principalment destinats a la producció de rodells o cèrcols, i de bastons o aspres. El nom de *baga* ve donat perquè aquestes plantacions es troben sempre al costat obac de la muntanya.

L'EXPLORACIÓ FORESTAL DEL CASTANYER

Originàriament, el castanyer era explotat principalment per les castanyes. Durant centenars d'anys, abans no arribessin pro-

¹ Booda, M.: «Alguns aspectes del castanyer, *Castanea sativa* Mill., en el massís del Montseny», *Monografies del Montseny*, núm. 8. Amics del Montseny, Viladrau, 1993, pàg. 83.

ductes americans com la patata, la castanya era la base alimentària del país, i constituïa un element indispensable de la dieta hivernal. De la castanya, se'n feia fins i tot farina, un cop el fruit era assecat i pelat. La temporada de recol·lecció de la castanya era entre els mesos de setembre i octubre i s'hi emprava un nombre important de mà d'obra, sobretot dones i nens. Salvador Llobet, en la seva monografia del Montseny, va deixar constància d'aquest fet:

«Però en les grans castanyeredes, si més no a Viladrau, es donen a recollir a colles de 6 o 8 persones, gairebé sempre dones i nens, procedents de la plana de Vic (Balanyà, Tona, Taradell) als quals es dona llit o jaç, però no menjar. En fan la recol·lecció a canvi d'un quart o d'un terç del fruit recollit. D'aquesta manera, la feina dura uns quinze dies, que hom malda que siguin abans de les llargues pluges tardorals, les quals podrien comprometre la conservació del fruit.»²

A l'època moderna, Santa Coloma de Farners fou el principal mercat de la castanya de Catalunya, on se'n negociava la compravenda. Un cop venudes, eren transportades cap als ports de Barcelona, València, Maó, Cadis... i distribuïdes per tot l'Estat. Fins al primer quart del segle xx les castanyes del Montseny i les Guillerries eren producte d'exportació cap a d'altres països europeus. Segons Llobet, els cas-

tanyers del Montseny produïen, cap a la meitat dels anys quaranta, una collita de 125.000 quarteres, és a dir, unes 700 o 800 tones.³ A partir dels anys cinquanta, amb l'abandonament dels masos, la producció de castanyes ha minvat en importància, ja que s'han anat perdent aquestes antigues explotacions. Avui en dia, la majoria de les castanyes que consumim a casa nostra provenen de Galícia.

Paral·lelament també s'explotava la fusta del castanyer, especialment en l'elaboració de material per a l'emalatge. La producció de dogues i rodells al Montseny i les Guillerries ve de lluny. Isidre Prades esmenta que entre els censos i prestacions que els pagesos d'aquesta contrada estaven obligats a satisfer al seu senyor directe «hi figura la de cercles de fusta per a bótes».⁴ Al voltant d'aquesta indústria s'assentarà una de les activitats econòmiques més característiques de la comarca de la Selva. En gran mesura, les grans cases pairals de la contrada deuen a aquesta especialització econòmica el floriment econòmic i la preeminència social.

Un bon exemple de l'antiguitat d'aquesta explotació forestal és el següent fragment d'un arrendament d'una castanyeda que la família Busquets fa a un tal Joan Sastre, un tracte comercial que data del 7 de març de l'any 1578:

«Qual arrendament se feu ab pacte que dit arrendatari no puga tallar ningun castañer empeltat sino tant solamente los borts per fer fusta de vi havent de tenir dos palms de rodalia y a mes que durant dits dos anys de arrendament no puga tallar mes castañers y altres arbres que per fer quatre centas canas de fusta y carrete. En renumeració y per lo preu de est arrendament lo arrendatari deura donar als arrendadors trenta canas de fusta bona y rebedora per cada cent canas que farà, franca de tot gasto quedant a son carrech lo ferla tallar y serrar, pero en manera alguna no podra fer mes que les quatre centas canas sobreditas.»⁵

Serà a partir de finals del segle xvii i principis del xviii quan s'intensificarà l'explotació de la fusta del castanyer, tot aprofitant l'auge comercial català del set-cents. Les dogues i rodells de castanyer eren el material ideal per a la construcció de bótes d'emalatge, pipes i altres atuells contenidors destinats al transport marítim, ja que el rodell de castanyer tenia l'avantatge de ser més barat que el cercol de metall i de ser molt més resistent a la salinització i al rovell.

La revaloració dels productes forestals i derivats del castanyer està en la base de l'embranchada demogràfica que es donà a la contrada al llarg dels segles xviii i xix. L'arribada de nova gent, molta provinent de França, va comportar l'establiment al Mont-

2 Llobet, S.: *El medi i la vida al Montseny*. CSIC, reedició catalana promoguda pel Museu de Granollers i Agrupació Excursionista de Granollers, Granollers, 1990, pàg. 292.

3 Llobet, S.: *El medi...*, op. cit., pàg. 292.

4 Prades, I.: «La vinya i la configuració del paisatge forestal de la Selva», *Aïxa*, núm.1, Museu Etnològic del Montseny, 1987, pàg. 55.

5 Pergami conservat al fons patrimonial de la família Iglésias, còpia de l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners (AHCSCF).

seny de noves cases de pagès que permetran la recuperació d'unes terres i uns boscos fins llavors improductius.⁶

En el cas d'Arbúcies, l'anàlisi que Andreu Bover fa del cadastre del 1743 és prou reveladora de la creixent importància adquirida per l'explotació del castanyer. Bona part dels nous assentaments inscrits al cadastre estan situats en alçaries considerables i allunyats dels primitius nuclis de població. L'establiment de les noves explotacions agroforestals es farà sobretot en els tossals montsenyencs, i molt concretament a la zona coneguda, de forma simptomàtica, com a *veïnat de França*.⁷ La majoria d'aquests nous establiments es col·locaran en les regions de muntanya mitjana –entre 500 i 700 metres–, on les associacions de castanyer són més abundants. Si analitzem en detall el percentatge de les terres

que les noves cases de pagès del veïnat de França dediquen al castanyer ens adonem de la incipient especialització en aquesta explotació forestal. Cinc de les nou cases del veïnat de França dedicaven el 30% de les seves terres a l'explotació del castanyer, contrastant amb el 8,43% que el 1743 hi dedicaven els antics establiments de la resta de veïnats d'Arbúcies. (Vegeu quadre 1)

Al segle XIX el creixement industrial i comercial català, especialment a l'àrea barcelonina, fa créixer la demanda de productes forestals. Paral·lelament, a la segona meitat del XIX el Montseny veu com s'obren noves vies de comunicació i de transport terrestre, que malgrat que són unes infraestructures força precàries permeten el desenvolupament de la seva indústria forestal. Tan important era la construcció de carreteres com determinar quin

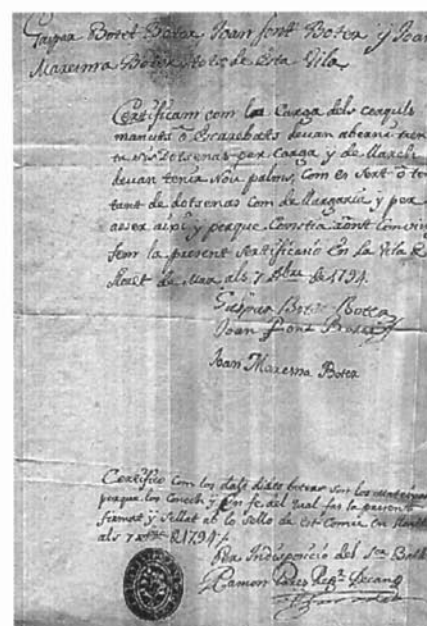
Durant l'època moderna des dels ports del litoral selvatà, Blanes i Lloret, s'expediren la majoria dels rodells del Montseny i les Guilleries. La il·lustració correspon a un certificat de qualitat fet per uns boters de Lloret de Mar sobre unes cargues de rodells. Al document, que data de 1794, hi podem llegir:

«Gaspar Botet boter, Joan Font boter y Joan Maresma boter, tots de esta vila Certificam com la carga dels cerquils manuts o escarebats deuan aberni trenta sis dotsenas per carga y de llarch deuan tenir nou palms, com es sert o tenan tant de dotsenas com de llargaria y per asser així y perque consti aont convinga fem la present sertificació en la vila de Lloret de Mar als 7 deembre de 1794.

Certifico com los dalt didts boters son los mateixos perque los conech y en fe del qual fas la present firmat y sellat ab lo sello de est comú en Lloret als 7 deembre de 1794.

Per indisposició del sor. Batlle Ramon Pares regidor decano.»

(Font: fons patrimonial mas Iglesias, Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners, AHCSF)

Quadre 1. ARBÚCIES: CASES DEL VEÏNAT DE FRANÇA DEDICADES A L'EXPLOTACIÓ DEL CASTANYER (SEGONS EL CADASTRE DE 1743)

Casa	Altitud	Quarteres totals	Quarteres castanyer	Quarteres bosc	% castanyer	% bosc
Pilotillo	600 m	2,50	1,00	---	40,00	---
Marc	425 m	3,25	1,00	---	30,76	---
Vallicrosa	725 m	2,25	1,00	1,00	44,44	44,44
Pere Pons	450 m	4,00	0,50	---	12,50	---
Pere Vidal		0,50	0,25	---	50,00	---
		12,50	3,75	1,00	30,00	8,00

Font: Bover, A.: *Arbúcies: Estudi del medi i formes de vida (1743-1940)*, Girona, Diputació de Girona, 1986, pàg. 51-53.

⁶ L'impacte demogràfic del XVIII a l'àrea del Montseny és més fort en els pobles de l'interior i de més difícil accés que no pas en pobles més planers i fàcils. Els índexs de creixement de pobles com Sant Hilari Sacalm (251), Osor (292), Santa Coloma de Farners (295) i la Cellera de Ter (220) són més elevats que els de poblacions com Breda (153), Sant Celoni (136), Santa Maria de Palautordera (142) o la Garriga (153). BOVER, Andreu: *Arbúcies. Estudi del medi i formes de vida (1743-1940)*. Girona, Diputació de Girona, 1986, pàg. 65 i 79.

⁷ Les cases de pagès del terme d'Arbúcies s'agrupaven en diferents demarcacions o veïnats. Cada veïnat tenia la seva pròpia denominació. Normalment els noms del veïnat derivaven de les cases de pagès principals, com ara els veïnats de Mollfúllada, el Vidal o el Farré; però també podien tenir l'origen de la seva denominació en altres aspectes com ara la ubicació geogràfica, com per exemple el veïnat del Rieral; la poca productivitat de les terres, com ara el veïnat de la Poca Farina, o, com fou el cas del veïnat de França, en la procedència de la majoria dels seus pobladors.

seria el traçat definitiu de la nova xarxa viària. A partir de la dècada de 1860 comencen a construir-se carreteres com la d'Hostalric a Sant Hilari Sacalm; la de Vic a Arbúcies passant per Viladrau i Espinelves; o la de Sant Celoni a Arbúcies passant per Gualba i Breda. Les corporacions locals pressionaren les autoritats competents perquè el traçat de les carreteres afavorís els interessos locals. Sembla clar que els municipis de la zona Montseny-Guillerries jugaren la carta del desenvolupament econòmic per justificar la millora de les comunicacions de la regió, i, en aquest sentit, l'explotació forestal tingué un paper preponderant en els seus arguments. El 1859 l'Ajuntament d'Arbúcies defensava la necessitat de construir la carretera de Sant Celoni a la vila d'Arbúcies tot esgrimint els avantatges que tindria per a la indústria forestal:

«Se hizo lectura de la circular insertada en el Boletín Oficial n.º 38 del activo del anteproyecto del camino de tercer orden, que se han de conducir desde Sant Celoni a esta villa, habiendo deliberado con atención y madurez acerca sus ventajas y efectos, (...) la expresada carretera es de suma importancia para esta villa, para los pueblos de tránsito y hasta para la capital del Principado, que siendo este país bastante poblado de arbolado y fértil de producciones de toda especie y abundantes saltos de agua, necesita buscar una comunicación lo más corta posible para enviar a los astilleros sus ricas maderas de construcción, hoy casi olvi-

La construcció del ferrocarril va abaratir els costos de transport, al mateix temps que ampliava els mercats del rodell selvatà. Les estacions de Sant Celoni, Riells-Viabrea i Hostalric foren els punts des d'on es facturà la major part de la producció forestal del Montseny.

(Fotografia: arxiu del Museu Etnològic del Montseny, MEMGA)

dadas en las vertientes del Montseny, sus carbones a los mercados provistos de ellos... »⁸

Un any més tard, el consistori de Santa Coloma de Farners, juntament amb els de Sant Hilari, Arbúcies, Viladrau i Vilobí, utilitzaria un argument similar per oposar-se al projecte de construcció d'una carretera de Manresa a Girona passant per Anglès:

«Como quiera que entre las desigualdades en esta provincia figura la calificada de 2ª orden, desde Manresa a Girona, pasando por Moya, Vich y Anglés (...). Los Ayuntamientos que exponen, ignoran cuales han podido ser las causas y los motivos de tan inesperada variación; pero creen y se hallan firmemente convencidos, sería altamente desventajoso el proyecto por Anglés, supuesto que, presentados por esta villa una población desde Vic a Ge-

rona tal vez mayor de quince mil habitantes, la primera y única de la provincia en su tráfico mercantil y de transporte, por razón de sus aros y duelas reproductivas a los quince o veinte años, no puede concebirse sea preferido el proyecto por Anglés que escasamente contiene una población de cinco mil habitantes, sin comercio ni artesanos que transportar, y si con alguno cuenta no excede a un diez o tal vez a un cinco por ciento, a los que se exportan solo de esta villa.»⁹

L'entrada en funcionament del ferrocarril als darrers anys del segle XIX, principalment la línia Barcelona-Girona-Figueres, acabaria sent el revulsiu definitiu per a l'explotació dels recursos forestals del Montseny i les Guillerries, ja que permeté la connexió directa amb l'àrea comercial i industrial barcelonina. Des de l'últim terç del segle XIX fins ben

8 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies, 30 d'abril de 1859. Arxiu del Museu Etnològic del Montseny (MEMGA).

9 «Exposición a su Majestad la Reina», novembre del 1860. Llibre «caminos vecinales», MEMGA. La negreta és de l'autor.

entrada la segona meitat del segle xx l'explotació forestal es convertí en la principal activitat econòmica de la contrada. D'entre les diverses indústries forestals del Montseny i les Guillerries n'hi haurà una que sobresortirà de la resta: la fabricació de rodells o cercols de castanyer.

L'OFICI DE RODER

De tots els oficis forestals que durant segles s'han desenvolupat als boscos del Montseny i les Guillerries potser el més desconegut és el de roder. Paradoxalment, tant per la seva importància econòmica com pel nombre de persones que hi treballaven, la indústria dels rodells fou una de les activitats forestals principals de la contrada. Rebia el nom de roder o rodellaire (*arero* en castellà) el treballador forestal que s'encarregava de confeccionar els rodells, que són els feixos de cercols ajuntats, aparellats i lligats de forma rodona. El cercol es realitzava mitjançant el tany o brot del castanyer extret de la baga, també anomenat bastó, destinat a ser utilitzat en la fabricació de rodells per a encerclar bótes, caixes de fruita, motllos d'arengada, etc. La unitat o mesura d'aquests era la carga, composta de quatre rodells; una carga solia pesar entre 120 i 125 kg. Hi havia diferents tipus de rodells, determinats pel nombre de cercols que el componien i per la

Els rodors, com els carboners, passaven setmanes convivint enmig del bosc. A la fotografia, diverses colles de rodors treballant en una obaga de Sant Hilari durant la primera dècada del segle xx. (Fotografia: fons fotogràfic de l'AHCSF)

llargada, la qual depenia de l'envàs que havien d'encerclar.¹⁰

Segurament una de les raons per les quals l'ofici de roder és tan poc conegut rau en la seva especialització, car era una activitat vinculada quasi exclusivament a l'explotació del castanyer;¹¹ per això només el trobem en aquelles poblacions catalanes on el castanyer és present. Així doncs, el col·lectiu dels rodors es concentrava en les principals localitats de la zona Montseny-Guillerries: Sant Hilari Sacalm, Santa Coloma de Farners, Osor, Arbúcies, Anglès i la Cellera de Ter foren els principals nuclis rodors; i en menor grau també trobem rodors a Brunyola, Bescanó, Sant Gregori, Riells, Susqueda, Vilanova de Sau, Espinelves, Viladrau,

Sant Feliu de Buixalleu i, fins i tot, a Arenys de Munt. Fora del Principat només al Vallespir es practicava l'ofici, especialment als pobles de Serrallonga i Sant Llorenç de Cerdans. En total podem establir el nombre de rodors en més d'un miler en el moment de més auge d'aquesta indústria, les primeres tres dècades del segle xx.

Com a ofici especialitzat, la primera referència a un roder data del 1686, i la trobem als llibres sacramentals de la població de Sant Hilari, a l'arxiu parroquial. Serà, però, entrat el segle xviii quan es comenci a abandonar la nomenclatura genèrica de bosquerol i aparegui amb més facilitat als registres parroquials l'ofici de roder.¹² La presència de ro-

¹⁰ El costumari català d'usos i costums de bon pagès sobre boscos i arbredes, recull fins a set varietats diferents de rodells. Mancomunitat de Catalunya: *Costumari català. Usos i costums de bon pagès sobre boscos i arbredes*, Ed. del Catal, Barcelona, reedició 1980, pàg. 157.

¹¹ Tot i que els rodells es podien fer amb fusta d'altres espècies, com ara l'avellaner, la immensa majoria de cercols es confeccionaven utilitzant el castanyer, una fusta de més qualitat.

¹² A Sant Hilari Sacalm el 1711 Joan Pau Marfà s'anomena roder, si bé dos anys abans era, genèricament, un bosquerol. Ben entrat el segle xviii i, sobretot, a finals, el nombre de rodors es multiplica com a conseqüència de la creixent demanda. El 1795, dels setanta-dos batejos realitzats a la parròquia de Sant Hilari, dotze (17%) constaven com a fills o filles de rodors.

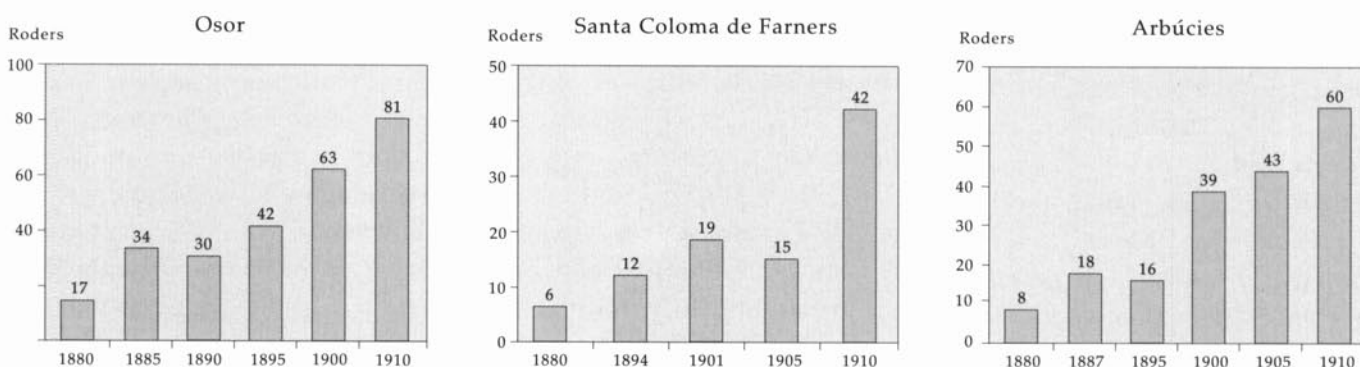
ders als censos de les diferents poblacions de les Guilleries es converteix en un fet habitual a partir del XIX; el nombre de rodors augmentarà al llarg del segle i serà del 1900 fins al final de la Primera Guerra Mundial quan arribarà al seu màxim. (Vegeu les gràfiques 1, 2 i 3)

La duresa del treball rodellaire és el tret més característic d'aquesta feina i ve donada per la llarga jornada de treball i per les precàries condicions de vida al bosc. Els rodors treballaven en colla, que normalment estava formada per tres membres o, com a màxim, quatre. El cap de colla era qui s'encarregava de fer els tractes amb el propietari forestal, era qui cobrava la feina feta i qui repartia els guanys obtinguts. Les relacions de parentiu entre els rodors que conformaven la

colla eren molt usuals en un ofici en què les tècniques de treball es transmetien generalment de forma hereditària. La temporada de treball anual anava des dels mesos de setembre i octubre fins al mes de maig.¹³ Als mesos d'estiu els rodors restaven sense feina per a preservar la saba dels castanyers, i optaven per dedicar-se a altres feines relacionades amb el bosc (neteja de sotabosc, pelar suro) o bé agrícoles (època de sega). El treball a preu fet, a tant per peça produïda, imposava al roder treballar continuadament des de trenc d'alba fins a ben entrada la nit, acompanyat sovint d'una foguera o del llum de carbur, per tal d'aconseguir un jornal mínim. Aquesta jornada era de prop de tretze hores, durant les quals difícilment es podia confeccionar més d'una carga de rodells.

Les condicions de vida es fonamentaven en llargues temporades de treball al mig del bosc, lluny de casa i del poble. Temporades que eren setmanes o quinzenes, si es treballava prop del nucli de residència, però que podien ser més llargues si es feia lluny. De mes i mig, per exemple, quan anaven a treballar a la «muntanya de baix» –el Montnegre–, o de tres a cinc mesos, si anaven al Vallespir, quan aquí no hi havia prou feina o bé perquè la situació política i social no era del tot favorable. Vivien en improvisades barraques o cabanes, diferents de les dels carboners, donada la gran mobilitat dels rodors, sense cap condició higiènica ni d'aïllament, i exposats a les inclemències del temps (gelades, pluges, neu...), en una zona que no es caracteritza precisament per la beniginitat del seu

Gràfiques 1, 2 i 3: LA PRESENCIA DE L'OFICI DE RODER ALS PADRONS DE POBLACIÓ D'OSOR, SANTA COLOMA DE FARNERS I ARBÚCIES

Font: padrons de població dels municipis d'Osor, Santa Coloma de Farners i Arbúcies (AHCSF i MEMGA).

¹³ En alguns pobles els rodors enterraven els bastons tallats perquè no s'assequessin, el que es coneix amb el nom d'amurgonar, i així poder allargar una mica més la temporada fins a finals de maig o principis de juny.

hivern. L'alimentació era també deficient, basada en el pa, les patates, les mongetes, el porc (bola de sagí i cansalada) i el vi. La presència del vi calent en la dieta dels jornalers forestals era molt habitual; es considerava necessari per executar esforços corporals, com a complement a una alimentació insuficient, o simplement per escalfar-se davant els rigors de l'hivern; amb el risc que això comportava, ja que els casos d'alcoholèmia entre els treballadors del bosc eren tristament habituals.

A diferència de la confecció de dogues, la tècnica en l'elaboració dels rodells es mantingué sempre en un àmbit artesanal (vegeu el quadre 2). Tot i que varen haver-hi intents d'alguns propietaris forestals de mecanitzar el procés de producció, acabarien fracassant per manca d'inversió financera, problemes tècnics i la decidida oposició dels treballadors, que conservant el coneixement de l'ofici en les seves mans s'asseguraven mantenir un element primordial de pressió sociolaboral. Així, l'increment de la demanda de rodells es cobrí de manera extensiva, amb més plantacions de bagues de castanyer i més mà d'obra. Al mateix temps s'intensificà el grau d'explotació sobre el treballador, congelant els sous, mantenint la precarietat en les condicions laborals i allargant la jornada de treball a través del preu fet.

Quadre 2: EL PROCÉS DE CONFECCIÓ DELS RODELLS

El procés de fabricació d'un rodell era llarg, complex i manual, fins al punt que un roder difícilment podia realitzar més de quatre rodells en una jornada (una carga), treballant dotze hores al dia. Aquest procés començava a la baga, on els talladors, en el moment de l'aclarida, tallaven els bastons, els tanyos o brots del castanyer accessoris al creixement de la planta, quatre o sis anys després de l'última aclarida. Aquests bastons eren esporgats i portats a l'obrador del roder, l'estaller, que es trobava al mig del bosc i a on l'obrer iniciava la fabricació del rodell. Primer els bastons eren xapats o esberlats per la meitat mitjançant una destrat i un xapador, que facilitava obrir-los de cap a cap (figura 1). Una vegada oberts els bastons, eren fixats a la barra de lliar o cavall, on amb el contell, s'allisaven procurant que tinguessin el mateix gruix de dalt a baix, per tal de poder-los doblegar amb facilitat sense trencar-los (figura 2). Un cop allisats, es col·locaven en una mena de tramut o motllo de fusta que servia per a plegar-los, és a dir enrotllar-los (figura 3). Finalment, les parelles de cercols superposats es lligaven amb els tortissos, que eren branquillons tendres de castanyer, conformant el producte final, el rodell (figura 4).

Figura 1

Figura 2

Figura 3

Figura 4

Fotografies: arxiu MEMGA.

No cal dir que per a l'economia de l'àrea Montseny-Guilleries la indústria dels rodells tingué una gran importància.¹⁴ Però des del punt de vista de l'historiador, l'anàlisi de la conflictivitat sociolaboral que es creà al seu voltant encara és més interessant, ja que aquesta conflictivitat és un element cabdal per entendre les transformacions sociopolítiques generades als pobles de la Selva interior al llarg del segle XX.

LES SOCIETATS RODELLAIRES

En la seva adaptació a les exigències de signe capitalista, l'exploració forestal del castanyer provocà un intens procés de proletarització de l'ofici de roder, que el reduí a l'àmbit estrictament productiu. Aquest fet, juntament amb el cúmul de situacions laborals adverses, feu que el col·lectiu de rodgers prengués consciència de la seva condició social. D'aquesta presa de consciència sorgí, a la segona dècada del segle xx, un procés de transformació de les entitats associatives rodellaires fins llavors existents, bàsicament societats de socors mutus i associacions de caràcter gremial, que les convertí en autèntics sindicats de classe. El juny de 1913 es convocava la primera vaga general de la indústria de rodells, que s'allargà fins al gener de 1914 i acabà amb un gran triomf dels treballadors ja que, per primer cop, es reconeixia la validesa dels representants sindicals i s'augmentava una pesseta el preu per carga. La

constitució, el 1915, de la Federación Arera representa el punt culminant en l'articulació d'una organització sindical col·lectiva. Amb més de set-cents rodgers afiliats, la Federación Arera estava formada per les cinc societats rodellaires més importants: les de Sant Hilari Sacalm, Osor, Arbúcies, Anglès i Santa Coloma de Farners. Seria aquest òrgan federatiu qui, a partir d'aquest moment, negociaria cada temporada el preu de confecció dels rodells, qui resoldria els conflictes laborals o qui s'encarregaria de gestionar les relacions dels rodgers amb les autoritats pertinents o amb altres associacions obreres, com ara la dels boters.

Els rodgers foren els introductors de les noves formes d'acció i associació de la classe treballadora, autèntics pioners del moviment obrer a la contrada del Montseny-Guilleries. Foren els rodgers qui convocà la primera conferència de caràcter associatiu a Arbúcies el 1913, convidant el sindicalista Josep Comaposada; els primers a celebrar de forma solemne i multitudinària la festa de l'1 de maig pels carrers d'Osor, o a inaugurar la primera cooperativa de consum a Sant Hilari Sacalm el 1915. D'aquesta manera, es convertiren en l'exemple a seguir per als altres col·lectius de treballadors forestals, com ara els carboners, els serradors o els traginers.

Si en un principi l'atenció dels treballadors estigué centrada a aconseguir millorar les condicions laborals i salarials, els contactes

Pendó de la societat de rodgers de Sant Hilari Sacalm, propietat de la família Ramon. Hi destaquen els elements obreristes com ara el color roig de la vora i les eines de l'ofici creuades. (Fotografia: Roger Zamorano)

amb socialistes i republicans fan que progressivament els rodgers, especialment els seus líders sindicals, prenguin consciència que les injustícies existents en el món laboral són només un reflex de les desigualtats que pateixen les classes populars en tots els àmbits de la societat. El local del sindicat o la cooperativa tingué una especial rellevància en la formació política i ideològica dels rodgers, i es convertí en un centre receptor i difusor de noves idees i valors, com ara el socialisme o el republicanisme català. Així, decidits a transformar la societat en què viuen, els sindicalistes rodgers es manifesten a favor de la instrucció pública i laica; col·laboren en diaris republicans i socialistes com *El Autonomista* o *La Justicia Social*; intervenen en mítings electorals demanant el vot per als candidats republicans i, fins i tot, en alguns municipis

¹⁴ Vegeu: Zamorano, R.: «L'exploració forestal del castanyer: adaptació econòmica i sindicalisme», ponència presentada a la jornada *Sindicalisme i món rural a Catalunya, 1900-1975*. Arbúcies, abril de 2001.

Una acció de 100 pessetes de la Societat Anònima Compañía Arera, fundada per propietaris forestals interessats a mecanitzar el procés d'elaboració del rodell. (Font: fons Impremta Cantalozella, llibre de mostres, AHCSF)

arribarien a participar en la política local i es convertirien en els primers regidors obrers del consistori.

No cal dir que els propietaris forestals recelaven de tot tipus d'organització obrera, ja que els rodors sindicats no es limitaven a defensar els seus interessos laborals, sinó que les classes populars es manifestaven per primer cop obertament i organitzada, partidàries de transformar la societat tradicional i conservadora en què vivien i sobre la qual els grans hisendats exercien un control quasi absolut. Reclamaven un sistema social i econòmic més just i igualitari, i un règim polític netament democràtic. Pels patrons, l'organització sindical obrera fou vista com una amenaça directa al seu poder i, com a tal, reaccionaren. En primer terme, els obligà a crear les seves pròpies associacions i sindicats patronals, però no dubtaren a utilitzar altres mitjans per acabar amb el sindicalisme obrer. Les amenaces i coaccions, ja fos en privat o fins i tot des dels pulpits, donaren pas a les agressions, el foment de l'esquirolatge, els sindicats grocs, les llistes negres, els desnonaments, etc. Les primeres dècades del segle XX foren anys d'una conflictivitat sociolaboral sense precedents. Quan hom analitza l'evolució dels moviments socials als pobles de la Selva interior es troba amb un reguitzell d'enfrontaments d'intensitat variable, però que van generant un odi

larvat i profund que s'anirà acumulant amb els anys i que només necessitarà una petita guspira per esclatar amb tota la seva violència i magnitud.¹⁵

La Guerra Civil posà fi a l'experiència associativa rodellaire. Abans, amb la proclamació de la Segona República, els líders sindicals rodellaires veieren arribar la seva oportunitat i no dubtaren a participar activament en la política local (vegeu el quadre 3). La majoria de les candidatures municipals republicanes foren encapçalades per gent procedent de la classe mitjana local, professionals liberals, comerciants o petits industrials, però en el seu si també comptaven amb algun sindicalista rodellaire representant dels sectors populars de la població. L'aliança tàcita entre aquests dos sectors socials va permetre el triomf de les candidatures republicanes en poblacions com Arbúcies, Anglès o Santa Coloma de Farners. Per primer cop, unes eleccions democràtiques apartaven l'oligarquia local del poder polític municipal.

La revolta militar del 18 de juliol de 1936 representava un atac directe a les tan recentment adquirides llibertats democràtiques, i així ho interpretaren la majoria dels rodors, els quals es mantingueren fidels a la República. En molts casos ocuparen càrrecs municipals de gran responsabilitat, com ara l'alcaldia o la regidoria de proveïments. Hagueren de prendre decisions complicades i

15 Si voleu conèixer amb més detall la conflictivitat social que es generà entre propietaris forestals i rodors, vegeu: Zamorano, R.: *El sindicalisme forestal dins el moviment obrer català: els rodors*, col·lecció Montsoliu, núm. 3, Llibres del Segle, Girona, 2000.

Quadre 3: RODERS QUE PARTICIPAREN EN ELS DIFERENTS GOVERNS MUNICIPALS AL LLARG DEL PERÍODE REPUBLICÀ (1931-1939)

Població	Nom	Càrrec (període)	Militància	Repressió
Anglès	Pere Perecaula Perecaula	Regidor (febrer 1934 - maig 1938) Durant la Guerra Civil presidí la Comissió Municipal de Defensa	ERC/CNT	Mort al camp de concentració nazi de Mauthausen (1941)
Arbúcies	Isidre Comas Pagès	Regidor (octubre 1936 - abril 1937)	CNT	Executat
	Lluís Gelpí Mas	Regidor (abril 1931 - febrer 1934 i abril 1938 - febrer 1939) Durant la Guerra Civil presidí la Comissió d'Economia Forestal	ERC	Empresonat
	Fèlix Roca Vinyes	Regidor (febrer 1934 - octubre 1934 i febrer 1936 - octubre 1936)	ERC	Exiliat
La Cellera	Pere Boix Rubio	Alcalde (juliol 1936 - octubre 1936 i març 1938 - febrer 1939)	CNT	
	Joan Caseta Vinyoles	Alcalde (octubre 1936 - març 1938 i regidor fins al febrer 1939)	CNT	
	Lluís Tura Vives	Regidor (juliol 1936 - febrer 1938)	CNT	
Sant Hilari	Isidre Collbatallé Duran	Regidor (octubre 1938 - febrer 1939)	ERC/CNT	Executat
	Antoni Ramon Miralpeix	Regidor (febrer 1934 - octubre 1938)	ERC/CNT	Exiliat
	Josep Moner Obiols	Regidor (agost 1936 - octubre 1936 i novembre 1937 - octubre 1938)	ERC	
	Melitó Rosquellas Cantal	Regidor (juliol 1938 - febrer 1939)	CNT	
Santa Coloma F.	Ramon Vilà Clarà	Regidor (octubre 1936 - octubre 1938)	CNT	Empresonat
	Salvador Rovira Canadell	Regidor (octubre 1936 - febrer 1939) Conseller de Treball fins al maig de 1938, i posteriorment conseller de l'Escorxador i Arbitris	CNT	
	Joan Rodés Quer	Regidor (abril 1938 - febrer 1939)	CNT	
Osor	Ramon Crous Turon	Regidor (octubre 1936 - febrer 1938)	ERC	Empresonat
	Pere Expósito Cornellà	Regidor (octubre 1936 - febrer 1937)	ERC	Executat
	Manel Expósito Cornellà	Regidor (juliol 1936 - octubre 1936)	ERC/CNT	
	Pere Gamell Dull	Regidor (febrer 1934 - juliol 1936) i alcalde (juliol 1936 - desembre 1937)	ERC/CNT	Executat
	Vicenç Masgrau Soler	Regidor (octubre 1936 - febrer 1937)	CNT	Exiliat
	Joan Moriscot Ripoll	Regidor (octubre 1936 - febrer 1938)	POUM	Exiliat
	Martí Panella Font	Regidor (juliol 1936 - octubre 1936)	ERC	
	Elies Pau Masana	Regidor (octubre 1936 - febrer 1937)	CNT	Empresonat
	Josep Pedro Gamell	Regidor (octubre 1936 - febrer 1938)	ERC	
	Emili Rams Expòsit	Regidor (gener 1937 - febrer 1938)	CNT	Presó i exili
	Josep Ripoll Dial	Regidor (abril 1931 - febrer 1934)	ERC	
	Julià Soler Ripoll	Alcalde (abril 1931 - febrer 1934)	ERC	
	Pau Vila Crous	Regidor (febrer 1937 - febrer 1938)	ERC	

Font: elaboració pròpia. En aquells casos que s'ha pogut documentar, es fa constar si va ser represaliat després de 1939.

en alguns moments molt populars. Fou una època difícil, però els roders, fent honor al seu esperit tenaç i rebel, no defugiren el seu compromís amb els valors d'igualtat i llibertat, uns valors pels quals feia més de vint-i-cinc anys que lluitaven. El triomf final del feixisme vindria acompanyat per una repressió sense precedents que comportaria la definitiva desarticulació del tram associatiu rodellaire.¹⁶

Si la dictadura del general Franco posà fi violentament a l'organització sindical dels roders, per contra, durant els anys quaranta les activitats forestals experimentaran un lleuger increment després de la davallada dels anys trenta, ja que les penúries de la postguerra faran de l'explotació forestal l'única indústria viable de la contrada. Per a moltes famílies l'activitat forestal, i més en concret l'explotació del castanyer, representava l'únic mitjà de supervivència. El 1945, en una carta dirigida al ministeri de comerç, els alcaldes de Santa Coloma de Farners, Sant Hilari, Arbúcies, Viladrau, Espinelves, Sant Feliu de Buixalleu, Sant Miquel de Cladells, Amer, Anglès, la Cellera i Osor es queixaven de l'imminent tractat comercial entre Espanya i Itàlia, davant el perill que aquest comportés la importació de fusta de castanyer italiana. Els alcaldes afirmaven:

«La principal riqueza de la misma la constituye la EXPLOTACIÓN FORESTAL de la que sobre sale, de un

A la fotografia, dels anys cinquanta, l'Agustí Bautista i l'Enric Sauri, els dos últims roders en actiu de Sant Gregori, a la vall del Llémena. (Fotografia: Joaquim Castañé)

modo particular y principalísimo, la del CASTAÑO. (...) La producción de este producto se ha incrementado notablemente, en forma tal que han podido cubrirse todas las necesidades del mercado nacional. (...) La población de la comarca comprensiva de los pueblos antes expresados, asciende, según el último censo general, a 24.450 habitantes, habiéndose empleados en las diferentes modalidades de la explotación más del ochenta por ciento de dicha población y es obvio prevenir y poner a la consideración de nuestros organismos estatales el serio conflicto de trabajo que su paralización implicaría, sumiendo en la indigencia a la multitud de familias obreras que dicha explotación constituye su única y exclusiva base de vida.»¹⁷

La revifalla de l'explotació forestal del castanyer durà ben poc. A meitat de la dècada dels cinquan-

ta, la fi de l'autarquia econòmica i l'ús de nous materials d'embalatge, com el plàstic o el cartró, varen comportar el progressiu abandonament de les activitats forestals vinculades al castanyer.

Avui en dia, les perxades i bagues de castanyer del Montseny i les Guilleries resten silencioses, sense el tràfec de roders, talladors de бага, serradors i traginers que no fa pas massa anys feien d'aquests boscos autèntics obradors enmig de la muntanya. De la fusta dels castanyers, molts d'ells afectats ara per la malaltia del xancre, ja quasi no se'n fan dogues ni rodells. Com la majoria dels oficis del bosc, l'ofici de roder es pot dir que pràcticament ha desaparegut de les nostres contrades, però encara en queden vestigis ben evidents en el folklore popular de la regió.

¹⁶ Les dades parlen per si mateixes sobre la duresa de la repressió franquista contra el col·lectiu rodellaire. Dels afusellats a la comarca de la Selva, 15 foren roders, nombre que representa el 14,2% del total. Dels 10 homes executats a Arbúcies (un 2,4% sobre el total de la població), 3 eren roders (30%); dels 7 d'Osor (5,3%), 4 foren roders (57%), i dels 16 afusellats a Sant Hilari Sacalm (5,8 %), 8 eren roders (50%). La mitjana de la repressió franquista a Catalunya se situà en l'1,2% sobre el total de la població.

¹⁷ Carta de l'alcalde de Santa Coloma de Farners al Ministerio de Industria y Comercio, 21 de setembre de 1945. Arxiu privat d'Àngel Serradesanferm (Sant Hilari Sacalm).

Avui encara és possible trobar algun roder que us canti la sardana de la maquinària, una de les poques sardanes amb contingut social, en què es fa burla de l'intent dels propietaris forestals de fabricar una màquina de fer rodells. Fou molt popular a la seva època, ja que no hi havia festa dels rodors en què la cobla no interpretés la sardana de la maquinària. Una altra mostra són els gegants d'Anglès i la Cellera de Ter, que representen dos rodors en record de la importància socioeconòmica que antigament

tingué aquest ofici. Si algun dia visiteu alguna de les mostres d'oficis que poblacions com Arbúcies, Anglès o Sant Hilari Sacalm celebren un cop a l'any, és molt probable que al costat de la pila del carboner hi trobeu l'estaller d'un roder. Apropieu-vos-hi i deixeu que us parli de l'ofici; maleirà les dures condicions de treball o la misèria del jornal, però de ben segur, quan us parli de com feia els rodells us dirà, amb un guspireig als ulls, que l'ofici de roder no era una feina, sinó tot un art. Són els dar-

ters rodors del Montseny-Guilleries, homes avesats a un ofici dur, però que en el fons s'estimen, veritables artistes bosquerols, nascuts d'una de les explotacions forestals més particulars del Montseny i les Guilleries, la del castanyer.

BIBLIOGRAFIA

- BOVER PAGESPETIT, Andreu: *Arbúcies. Estudi del medi i formes de vida (1743-1940)*. Diputació de Girona, Girona, 1986.
- BOADA, Martí: «Alguns aspectes del castanyer, *Castanea sativa* Mill., en el massís del Montseny», *Monografies del Montseny*, núm. 8. Amics del Montseny, Viladrau, 1993.
- CASES, Josep: «Els rodors de la comarca de la Selva», *Aixa*, núm. 1. Museu Etnològic del Montseny, Arbúcies, 1987.
- LLOBET, Salvador: *El medi i la vida al Montseny*. CSIC, reedició catalana promoguda pel Museu de Granollers i Agrupació Excursionista de Granollers, Granollers, 1990.
- PRADES, Isidre: «La vinya i la configuració del paisatge forestal de la Selva», *Aixa*, núm. 1. Museu Etnològic del Montseny, Arbúcies, 1987.
- RAMS, Emili; TARRÉS, Josep: «Les Guilleries», *Quaderns de la Revista de Girona*, núm. 91. Diputació de Girona, 2001.
- ZAMORANO, Roger: *El sindicalisme forestal dins el moviment obrer català: els rodors*. Col·lecció Montsolí, núm. 3. Llibres del Segle, Girona, 2000.
- ZAMORANO, Roger: «L'explotació forestal del castanyer: adaptació econòmica i sindicalisme», ponència presentada a la jornada *Sindicalisme i món rural a Catalunya. 1900-1975*. Arbúcies, abril de 2001.

En Miquel, el gegant d'Anglès, representa un roder, en record i homenatge a la importància social i econòmica que l'ofici tingué en la població.
(Fotografia: colla de geganters i grallers d'Anglès)